

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

2 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 2, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

МУНДАРИЖА/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1.АЗАМОВ Жасурбек Муродович
ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....8

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

2.МАМАТОВ Худоёр
ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ ИЖРОЧИЛАР ВА АҲОЛИГА ЕТКАЗИШ
МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....15

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

3.ИСМАИЛОВА Раъно Шухрат қизи
ДОГОВОР В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ АВТОМОБИЛЬНЫХ
ПЕРЕВОЗОК ГРУЗОВ.....21

4.ГАНИЕВ Нихолбек Валиевич
ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯ ХИЗМАТЛАРИ СОҲАСИДАГИ
ШАРТНОМАЛАРНИНГ ТИЗИМИ.....30

5.ХАЙРУЛЛАЕВА Дилбар Абдусаматовна
ЧЕТ ДАВЛАТЛАР СУДЛАРИНИНГ ВА АРБИТРАЖЛАРИНИНГ ҲАЛ КИЛУВ
ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРОГА ҚАРАТИШ ТУШУНЧАСИ ВА
МОҲИЯТИ.....38

6.ZAYNOBIDDINOVA Farangiz Baxtiyor qizi
REFORMS IN THE INVESTMENT LEGISLATION OF UZBEKISTAN.....45

7.ЮЛДАШОВ Абдумумин
ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК БЎЙИЧА МИЛЛИЙ СТРАТЕГИЯЛАРНИНГ
АҲАМИЯТИ ВА БУТУНЖАҲОН ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК
ТАШКИЛОТИНИНГ БУ БОРАДА ТУТГАН ЎРНИ.....53

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

8.ЭШИМБЕТОВА Дармон Уразбаевна, МАШКУРОВ Ғайрат Абдужалилович
КОРПОРАТИВ НИЗОЛАР ТААЛЛУҚЛИЛИГИ МЕЗОНЛАРИНИНГ ЎЗИГА
ХОС ЖИҲАТЛАРИ.....60

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

9.ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович, КУШБАКОВ Дилшод Мусурмонкулович
АҚЛИ РАСО ВА НАРОСОЛИК ТУШУНЧАСИ ҲАМДА МЕЗОНЛАРИ,
ШУНИНГДЕК УЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШГА ДОИР ЖИНОЯТ
ҚОНУНИ НОРМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....73

10.АЛИЕВ Шухрат Хасанович, ҚАРШИЕВ Фуломжон Сайфуллаевич
ОИЛАДА ЁШЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИ.....87

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ
ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

- 11.РАЖАБОВ Бахтиёр Алмахматович, АБДУҚОДИРОВ Фарходжон Фахритдин
ўғли**
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА ИСБОТ ҚИЛИШНИНГ ИШТИРОКЧИЛАРИ.....94
- 12.ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич**
СУД ЭКСПЕРТЛАРИНИНГ ПРОФИЛАКТИК ФАОЛИЯТИ.....102

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

- 13.САИДОВА Лола Абдувахидовна**
ЖАҲОН ГЕНДЕР ТАРИХИГА БИР НАЗАР ВА ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР
СИЁСАТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....110
- 14.ОЧИЛОВ Бехзод Эргашович**
ГЕНЕЗИС И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СУВЕРЕНИТЕТА И
МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОСУБЪЕКТНОСТИ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН (ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНОЙ АНАЛИЗ).....119

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

- 15.ИСРОИЛОВ Боҳодир Ибрагимович**
НОТАРИАЛ ФАОЛИЯТНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС
ХУСУСИЯТЛАРИ.....133

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

- 16.ТОШҚУЛОВ Журабой Ўринбоевич, УМИДУЛЛАЕВ Қахрамон Усманович**
ҲУДУДЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШИНИ
РЕЙТИНГ БАҲОЛАШНИНГ МУҲИМ ЖИҲАТЛАРИ.....141
- 17.ERKABAЕVA Shakhnoza Ikromjonovna**
THE LEGAL STATUS OF PARTNERSHIPS IN SEVERAL DEVELOPED
COUNTRIES AND THE LIABILITY ISSUES IN PARTNERSHIPS.....149

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

АЗАМОВ Жасурбек Муродович,

Қўқон давлат педагогика институти "Миллий гоё, маънавият асослари ва
ҳуқуқ таълими" кафедра мудири,
юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)
E-mail: qdpi1983@mail.ru

ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): АЗАМОВ Ж.М.
ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР // Юрист
ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald. № 2 (2020), Б.8-14.

№2 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-2-1>

АННОТАЦИЯ

Мақолада ҳуқуқни қўллаш фаолиятининг самарадорлигини оширишда
прогнозлашнинг аҳамияти очиб берилган. Унда амалиётда учрайдиган баъзи
хатоларнинг сабаблари ва омилларини аниқлашда прогнозлаш усулидан
фойдаланиш зарурлиги асосланиб, тегишли тавсиялар ишлаб чиқилган. Ҳуқуқни
қўлловчи субъектларнинг сифатсиз ишлаши натижасида шахс ҳуқуқлари,
эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилишлари ҳуқуқий меъёрлар ва амалий
мисоллар асосида ёритиб берилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқни қўллаш фаолияти, фуқаро ҳуқуқлари, прогнозлаш, қонун,
жараён, ҳуқуқий фаолиятдаги хато ва камчиликлар.

АЗАМОВ Жасурбек Муродович,

Заведующий кафедрой "Национальная идея, основы духовности и
правового образования" Кокандского государственного педагогического
института, доктор философии по юридическим наукам (PhD)
E-mail: qdpi1983@mail.ru

ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНАЯ ПРАКТИКА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье раскрывается значение прогнозирования правоприменительной

деятельности. В ней обосновывается использование метода прогнозирования в выявлении причин и факторов некоторых ошибок, встречающихся в реальной жизни. На основе анализа законодательства и реальной практики освещаются нарушение прав, свобод и законных интересов граждан в результате некачественной работы субъектов правоприменения.

Ключевые слова: правоприменительная деятельность, права граждан, закон, процесс, ошибки и недостатки в правовой деятельности.

AZAMOV Jasurbek,

Head of the Department of "National Idea, foundations of spirituality and legal education" Kokand State Pedagogical Institute,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law
E-mail: qdpi1983@mail.ru

LEGAL PRACTICE: PROBLEMS AND SOLUTIONS

ANNOTATION

The article reveals the importance of predicting law enforcement. It substantiates the use of the forecasting method in identifying the causes and factors of some errors encountered in real life. On the basis of the analysis of legislation and real practice, the violation of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens as a result of poor-quality work of subjects of law enforcement is highlighted.

Keywords: law enforcement, citizens' rights, law, process, errors and deficiencies in legal activity.

Хуқуқ ижтимоий муносабатларни тартибга солишнинг қудратли воситаси ҳисобланади. Аммо, хуқуқий тартибга солиш жараёни ўз-ўзидан амалга ошмайди. Қоғоздаги матн сифатида мавжуд бўлган қонунга "жон кириши" учун уни махсус фаолият ёрдамида амалга ошириш талаб этилади. Хуқуқшунос И.Тулътеевнинг фикрича, хуқуқий нормалар яратиш ҳеч қачон хуқуқ ижодкорлиги субъектининг бирдан-бир мақсади бўлмаган ва бўлиши мумкин ҳам эмас. Қонун чиқарувчи идора ҳар қандай норматив-хуқуқий ҳужжатни қабул қилар экан, қонун талабларининг ҳаётда акс этишида ифодаланувчи муайян натижага эришишни кўзлайди. Давлат томонидан амалга оширилаётган хуқуқий сиёсат хуқуқ ижодкорлиги ва хуқуқни қўллаш жараёнида ўзининг аниқ ифодасини топади [1, Б.164].

Давлат хуқуқий сиёсатининг асосий мақсади, деб ёзади Б.У. Таджиханов, - норматив-хуқуқий ҳужжатларни қабул қилишдангина эмас, балки мазкур ҳужжатларни ҳаётга татбиқ этиш имкониятини берувчи тизимни яратишдан ҳам иборат [2, Б.171]. Давлат, таъбир жоиз бўлса, хуқуқнинг "ўлик" нормалари, яъни қоғозда мавжуд бўлгани ҳолда у ёки бу индивидуал-конкрет вазиятда қўлланилиши мумкин бўлмаган нормалар пайдо бўлишига йўл қўймасликка ҳаракат қилади. Зотан, хуқуқ қоидалари кишилар ва уларнинг ташкилотлари фаолиятида, ижтимоий муносабатларда амалга ошмаса, у ҳеч қандай қадр-қимматга эга бўлмайди. Агар хуқуқни жамият ҳаётида амалга ошириш механизми бўлмаса, уни тушуниш ҳам, фойдаланиш ҳам мумкин эмас. Қонуннинг хатто энг мукамал нормалари ҳам уларни амалга оширишнинг самарали механизми бўлмаса, ўзининг белгиланган мақсадига эриша олмайди.

Хуқуқнинг амал қилиш механизми юридик фанининг марказий, айтиш билан, вақтда, мураккаб ва серқамров тушунчаларидан бири ҳисобланади. Умумий категория

сифатида у "ижтимоий муносабатларга, кишилар хулқ-атвори ва уларнинг ташкилотлари фаолиятига ҳуқуқий борлиқ таъсирининг ўзаро боғланган элементлари ва жараёнлари мажмуи"ни [3, Б.358] ўз ичига олади. Дарҳақиқат, ҳуқуқни амалга ошириш ижтимоий ёки юридик ҳаракатларнинг оддий йиғиндиси эмас, балки норматив қоидаларни ҳаётга татбиқ этишга қаратилган ягона ва яхлит жараён ҳисобланади. Демак, ҳуқуқни қўллаш амалиётининг барча жиҳатларини узвий ҳолда ўрганиш талаб этилади. Зеро, ҳуқуқ нормаларини ҳаётга татбиқ этиш учун уларни амалга ошириш борасидаги ҳаракатлар ва қарорлар мажмуигина эмас, балки ҳуқуқни қўлловчи субъектнинг шахсий тажрибаси, жамиятнинг бутун "ижтимоий-ҳуқуқий тафаккури" аҳамиятга эга бўлади. Маълумки, ҳуқуқни қўллаш ҳужжатларида ҳуқуқни қўллаш амалиёти мазмунининг барча асосий элементлари (мақсади, уларни амалга ошириш режалари, ҳаракатлари, воситалари ва усуллари, натижалар, қабул қилинган қарорлар ва ш.к.) ҳам, унинг ички, процессуал шакли ҳам ўз аксини топади [4, Б.9].

Ҳуқуқни қўллаш амалиёти ҳуқуқни қўллашга доир турдош ҳаракатлар, тартиб-таомиллар ва ҳужжатларни таркибий жиҳатдан тартибга солинган яхлит жараёнга бирлаштиришни назарда тутаяди. Бу жараён ҳуқуқ нормаларининг кўрсатмаларини реал ҳаётга қўллаш борасидаги барча ҳаракатлар тизими ва бу фаолиятнинг босқичларидан таркиб топади. Ҳуқуқни қўллаш амалиёти ваколатли субъектларнинг айрим юридик ишларнинг тарафлари учун мажбурий бўлган индивидуал-конкрет қарорлар қабул қилиш йўли билан ечишга қаратилган, унинг асосида тўпланган ва мавжуд ҳуқуқни қўллаш тажрибаси билан бирга олинган бошқарув фаолиятidir. Бошқача айтганда, у ҳуқуқни қўллаш фаолияти ва унинг асосида шаклланган, жамиятда мавжуд юридик тажрибанинг ҳамоханг бирлигини ўзида ифодалайди.

"Ҳуқуқни қўллаш", "ҳуқуқни қўллаш фаолияти", "ҳуқуқни қўллаш амалиёти" атамалари биз таҳлил қилаётган муаммолар нуқтаи назаридан анча кенг юридик ҳодисани тавсифлайди. Уларнинг моҳияти ҳуқуқ нормаларини қўллаш расмий жараёнини тўла қамраб олади. Бу шундай бир жараёнки, унда давлат органлари ва мансабдор шахслар қонунни конкрет ҳаёт шароитларига татбиқ этадилар [5, Б.315]. Ҳуқуқни қўлловчи субъект ҳар бир конкрет ҳолда у ёки бу таърифлар, андозалар ва тартиб-таомиллардан фойдаланиб, муайян ҳуқуқий оқибатларга олиб келувчи қарор қабул қилади. Бунда шуни таъкидлаш лозимки, ҳуқуқни қўллаш фаолиятининг моҳияти ҳуқуқ нормаларини расмий даражада амалга оширишдан иборат бўлган мураккаб моддий-процессуал тузилма (механизм) ҳисобланади.

Бу механизм доирасида ҳуқуқни қўллаш воситалари деганда, ҳуқуқ билан ижозат этилган шундай предметлар, ҳодисалар ва воситаларни тушуниш лозимки, уларнинг ёрдамида зарурий ижтимоий, юридик ва бошқа натижани қўлга киритиш, ҳуқуқни қўлловчи субъект олдида қўйилган мақсадларга эришиш таъминланади [6, Б.10]. Ҳуқуқни қўллаш усули эса белгиланган мақсадлар ва натижаларга аниқ воситалар ёрдамида ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг тегишли шартлари ва омиллари мавжуд бўлган ҳолда эришишнинг аниқ йўлидир. Ушбу воситалар ва усуллар мақсадга эришиш - ҳуқуқни ҳаётга татбиқ этишнинг муҳим омиллари саналади. Шундан келиб чиққан ҳолда, қуйидагилар ҳуқуқни қўллаш фаолиятининг мақсадлари ҳисобланади: 1) моддий қонунни қўллаш билан боғлиқ бўлган моддий-ҳуқуқий муносабатлар мавжудлигини (ёки мавжуд эмаслигини) аниқлаш; 2) ҳал қилинаётган вазият (иш) ҳолатларини ҳар томонлама текшириш ва иш бўйича ҳақиқатнинг тагига етиш; 3) ишни ҳал қилишда иштирок этаётган субъектларнинг қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларини таъминлаган ҳолда қонунни оқилона қўллаш.

Санаб ўтилган мақсадлар ҳуқуқни қўллаш императив хусусиятга эга эканлигини

кўрсатади. Шу туфайли ҳам тегишли фаолиятнинг самарадорлиги норматив ҳужжатнинг ижтимоий-юридик асосланганлиги ва сифатига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади [7, Б.18]. Сир эмаски, муайян ҳолатларда қонун нормалари ҳуқуқни қўлловчи субъектга "ўз ихтиёрига қараб иш кўриш эркинлиги"ни беради, яъни қонун субъектга чегараланган доирада, ўз ихтиёри билан у ёки бу актни амалга оширишга рухсат беради. Аммо тегишли мансабдор шахс ёки орган ҳуқуқ нормасининг мазмунини баъзан қонун чиқарувчининг ўзи белгилаган мақсадларга зид бўлган тарзда кенг ёки тор талқин қилишни (шарҳлашни) амалга оширади. Демак, ҳуқуқни қўллаш ижтимоий фойдали мақсадларининг қонун чиқарувчи орган томонидан кўзланган мақсад билан қатъий боғланишигина қонуннинг зарурий самарасини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси ижтимоий ҳаётининг иқтисодий, сиёсий ва маданий соҳаларида жадал суръатларда амалга оширилаётган туб ўзгаришлар мансабдор шахслар ва давлат органларига улар қабул қилаётган ҳуқуқий қарорлар учун катта масъулият юклайди. Улар фаолиятининг сифати давлат ҳуқуқий сиёсатининг мазмунига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади [8, Б.72]. Ҳуқуқ ижодкорлиги сиёсати билан бир қаторда ҳуқуқни қўллаш сиёсати ҳам давлат ҳуқуқий сиёсатининг муҳим таркибий қисмларидан бири ҳисобланади. Юридик адабиётларда қайд этилганидек, "ҳуқуқни қўллаш - ҳуқуқий нормаларнинг тўғрилиги синовдан ўтказиладиган асосий майдондир". Бу қабул қилинган юридик норманинг ҳақиқийлик ва сифатлилик даражаси аниқланадиган ўзига хос "синов лабораторияси" бўлади. Гарчи ҳуқуқни қўллаш фаолиятига кўп босқичли қонун ижодкорлиги жараёни замин яратсада, айнан ҳуқуқни қўллаш давлатнинг ҳуқуқий функцияси сифатида ижтимоий онгдан мустаҳкам ўрин олган. Айни шу сабабли ижтимоий онгдаги ҳар қандай норматив соҳадаги камчилик ва нуқсонлар ҳуқуқни қўлловчи субъект зиммасига юклатилади.

Ўз навбатида ҳуқуқ нормаларини амалга оширишнинг самарадорлиги ҳуқуқни қўллашнинг сифатига боғлиқ бўлади. Ҳозирги юридик амалиёт таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, ҳуқуқни қўллаш органлари баъзан ҳуқуқни қўллаш фаолиятида ҳам қонунийликнинг бузилишига йўл қўйиш ҳоллари учрамоқда. Бу ҳуқуқни қўллаш жараёнининг самарадорлигини сезиларли даражада пасайтиради, ҳокимият ваколатларини амалга оширувчи органлар ва мансабдор шахслар обрўсига путур етказди. Ҳуқуқни қўлловчи субъект сифатсиз ишлаши фуқароларда унинг фаолияти ҳақида нотўғри тасаввур уйғотади. Энг хавотирлиси шундаки, ҳуқуқни қўллаш бундай натижасида шахс ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилади.

Ҳуқуқни қўллаш фаолиятининг самарадорлигини оширишнинг ўзаги, энг аввало, ҳуқуқни қўлловчи субъектларнинг касбий маҳорат даражаси бўлиб ҳисобланади. Мавжуд ҳуқуқни қўллаш фаолиятини таҳлил қилиш унинг бир қанча камчиликларини аниқлаш имкониятини берди. Уларнинг қаторига, хусусан, норматив тусдаги қуйидаги камчиликларни киритиш мумкин:

қонунчилик базасининг ноаниқлиги ва зиддиятларга эгаллиги, шунингдек, норматив тартибга солишни талаб этувчи бир қатор жиддий масалалар бўйича бўшлиқларнинг мавжудлиги;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардаги қоидаларни амалга ошириш нуқтаи назаридан уларга баҳо берувчи мустақил ҳуқуқни қўллаш экспертизасининг йўқлиги;

ҳуқуқни қўлловчи субъектларни ҳуқуқий ҳимоялаш ишлари лозим даражада эмаслиги;

ҳуқуқий нигилизмнинг сақланиб қолаётганлиги, айрим ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ҳуқуқий маданияти етарли даражада эмаслиги;

кўпчилик ҳолларда ҳуқуқни қўллаш фаолиятини амалга оширувчи субъектлар билан ҳуқуқни қўллашга доир муносабатнинг бошқа субъектлари ўртасида ўзаро психологик алоқанинг мавжуд эмаслиги;

ҳуқуқни қўллаш фаолиятининг баъзан оқилона ташкил этилмаслиги, унинг серхаражатлилиги, шунингдек тежамли ва самарали эмаслиги;

ҳуқуқни қўллаш фаолияти билан ҳозирги замон фанининг энг сўнгги ютуқлари ўртасида узвийликнинг йўқлиги;

ҳуқуқни қўллашнинг синалган технологиялари ва бошқа хил юридик технологиялардан етарлича фойдаланилмаслиги ва бошқалар.

Ҳуқуқни қўллаш фаолиятининг мазкур камчиликларини бартараф этиш ҳуқуқий тизимни ислоҳ қилиш шароитида нафақат ҳуқуқни амалга оширишнинг самарадорлигини, балки ҳуқуқни қўлловчи субъектлар фаолиятининг сифатини ҳам ошириш имкониятини беради.

Ҳуқуқни қўллашдаги нуқсонларнинг сабабларини ҳуқуқни қўлловчи субъектлар онгининг камчиликларидан, уларнинг касбий тайёргарлик даражаси ва маънавий савиясидан, яъни шахс, унинг субъектив (психологик) нуқсонларидан излаш ўринли бўлади. Амалда ҳар қандай хатони ҳуқуқни қўлловчининг шахси билан боғлиқ бўлган субъектив сабаблар билан изоҳлаш мумкин.

Мазкур камчиликларнинг айниқса кенг тарқалган сабаби ҳуқуқни қўлловчи субъектларда зарурий касбий билимларнинг йўқлиги ҳисобланади [9]. Ҳуқуқни хатосиз, сифатли қўллашнинг шартларидан бири, ҳеч шубҳасиз, ҳуқуқни билиш ва ҳурмат қилишдир [10, Б.25]. Ҳуқуққа нисбатан ҳурматсиз муносабат баъзан ҳуқуқни қўлловчиларда ҳуқуқий нормаларни амалга оширишга қуруқ расмиятчилик, иккинчи даражали ва аҳамиятсиз иш сифатида ёндашишда намоён бўлиши мумкин. Ҳуқуқни қўллашда нуқсонларга йўл қўймаслик учун тегишли норматив ҳужжатда белгиланган барча қоидаларга қатъий риоя қилиш талаб этилади. Ҳуқуқни қўллаш жараёнида ҳуқуқ нормалари билан белгиланган қоидаларни барча ҳолларда бир хилда бажарилиши зарур.

Ҳуқуқни қўллаш фаолиятидаги нуқсонларнинг яна бир сабаби ҳуқуқни қўлловчи субъектда муайян ҳусусият ва қобилиятларнинг йўқлигидир. Энг аввало, ҳуқуқни қўлловчи субъектларнинг қонунийлик ва адолатпарварлик туйғулари шаклланишига таъсир этувчи ахлоқий фазилатларига тўхталиш лозим. Ахлоқий хислатлар даражасининг пастлиги тегишли равишда мазкур туйғуларнинг ривожланиш даражасини ҳам белгилайди. Одамлар тақдирига бефарқлик ҳуқуқни қўллашни амалга оширишга юзаки ёндашилишига, тафсилотларни текширишни истамасликка ва бунинг оқибати ўлароқ - ҳуқуқни қўллашда камчиликларга йўл қўйилишига олиб келади.

Ҳуқуқни қўлловчи субъектнинг янглиш қарорлар қабул қилишига сабаб бўлувчи бошқа бир омил - ҳуқуқни қўллашни амалга ошириш субъекти учун зарур бўлган тегишли кўникма ва қобилиятларнинг йўқлиги. Юқори малакали мутахассис бўлиб етишиш ҳаммага ҳам насиб этавермайди; ҳуқуқни қўлловчи шахс бой тажрибага эга бўлсада, лекин унда зарурий қобилиятлар етарли бўлмаса, тажриба ўз-ўзидан келажакда хатога йўл қўймасликни кафолатламайди. Алоҳида ҳусусиятларга эга бўлган конкрет ҳолни муайян норма билан мувофиқ ҳолатга келтириш учун ҳуқуқни қўлловчи шахсдан ўз ақлий қобилиятларини фаол ишга солиши талаб этилади.

Давлат ҳокимияти органларининг ҳуқуқни қўллаш фаолиятидаги нуқсонларнинг сабаби ҳуқуқни қўллаш соҳасида тажрибасизлик ҳам бўлиши мумкин. Ҳуқуқни қўллаш фаолиятида тажрибасизлик шахс ҳуқуқни қўллашни амалга оширишнинг барча усуллари ва йўллари мукамал билмаслигида, шу жумладан мавжуд фактик маълумотларга баҳо беришда хатога йўл қўймаслик учун зарур кўникмаларга

эга эмаслигида, улардан нўноқлик билан фойдаланишида, у ёки бу фактик ҳолатларнинг аҳамиятига тўғри баҳо бермаслигида намоён бўлиши мумкин.

Ҳуқуқни қўллаш фаолиятидаги нуқсонлар амалда ўз оқибатларининг турлитуманлиги билан ҳам белгиланади. Давлат ҳокимияти олий органлари ҳуқуқни қўллаш соҳасида йўл қўядиган камчиликлар айниқса катта ижтимоий хавф тугдиради. Бундай камчиликлар кишилар онгига салбий таъсир кўрсатади ва давлат ҳокимияти органларининг ҳар қандай қарорларига нисбатан хавотир билан қараш муносабатини шакллантиради.

Бизнинг кузатишимизга кўра, ва мутахассисларнинг хулосаларига мувофиқ ҳуқуқни қўллаш фаолиятидаги жиддий камчиликлар одил судлов тизимда ва ички ишлар ходимлари амалиётида кўзга ташланади [6, Б.29].

Ҳуқуқни қўллаш фаолиятидаги хатоликларнинг энг оғир оқибатлари одил судлов тизимида юзага келиши мумкин. Ҳуқуқий оқибатлар жиноятни нотўғри квалификация қилиш, асосиз жазога ҳукм қилиш ёки оқлаш билангина эмас, балки содир этилган қилмишга мувофиқ келмайдиган жазо тайинлаш билан ҳам боғлиқ бўлиши мумкин. Масалан, шахс озодликдан асосиз маҳрум қилинган ҳолда, бу Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси билан кафолатланган ҳуқуқлар, энг аввало, эркин касб танлаш, ўзи истаган жойда яшаш имкониятлари сезиларли даражада чекланишига сабаб бўлади. Шахс жазони ўташ учун қаттиқроқ тартибли ахлоқ тузатиш муассасасига юборилиши мумкин, ҳуқуқий баҳонинг асослилигига эса жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш, судланганлик ҳолатини тугатиш ва олиб ташлаш, бошқа хил жиноят-ҳуқуқий оқибатлар ҳам боғлиқ бўлади. Айбсиз шахснинг ҳукм этилиши айниқса катта зиён етказди, лекин жиноий жавобгарликдан асосиз озод қилиш ҳам жиддий салбий таъсир кўрсатади.

Масалан, қилмишни квалификация қилишнинг қонунга мувофиқ эмаслиги фуқаролик-ҳуқуқий оқибатларга, чунончи: турар жой майдонига бўлган ҳуқуқнинг йўқотилиши, моддий зиён ундирилиши, суд харажатлари ундириб олинishi, меҳнат шартномаси иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиниши, никоҳнинг бекор қилиниши ва ҳоказоларга сабаб бўлиши мумкин. Жиноятларни нотўғри квалификация қилишнинг ноҳуқуқий оқибатлари ҳам ҳар хилдир. Одил судлов соҳасидаги хато аҳолининг муайян қисмида суд тизими ҳам, умуман ҳуқуқни қўллаш тизими ҳам унча самарали эмас, деган тасаввур пайдо бўлишига олиб келиши мумкин. Бундан ташқари, у қонунга хилоф ҳукм қилинганларга, уларнинг оилалари ва қариндошларига истироф, улар ишлаган меҳнат жамоаларига катта моддий ва маънавий зиён етказди.

Хуллас, ҳуқуқни самарали қўллаш, унда хатолар ва нуқсонларни камайтиришнинг муқаррар шарти ҳуқуқни қўллаш субъектида ҳуқуқни қўллаш фаолияти натижаларининг барча чегаралари ва юз бериши мумкин бўлган оқибатлари ҳақида имкон қадар кенг, ишончли прогноз ахбороти мавжуд бўлиши лозимлигидир. Ҳуқуқни қўлловчи органларнинг хатоларини бартараф этиш воситаларидан бири прогнозлаш амалиёти ҳисобланади. Унинг шак-шубҳасиз афзаллиги ҳуқуқни қўллаш амалиётининг юз бериши мумкин бўлган ижобий ва салбий оқибатларини, шу жумладан қонунийликнинг бузилиши ҳолларини ҳам кенг қамраб олишида намоён бўлади.

Прогнозлаш нафақат ҳуқуқни қўлловчи шахсларнинг хатоларини улар содир этилганидан кейин аниқлаш имкониятини беради, балки уларга йўл қўймаслик, уларни бартараф этиш бўйича изчил иш олиб бориш учун ҳам имконият яратади. Бу фаолиятни прогнозлаштириш хатоларнинг сабаблари ва омилларини аниқлаш вазифаси ҳал қилишни енгиллаштиради, тегишли тавсиялар ишлаб чиқилишига

кўмаклашади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Тультеев И.Т. Правотворческая деятельность и прогнозирование. - Т., 2008. (Tulteev I.T. Lawmaking and forecasting - T., 2008)

2. Таджиханов Б.У. Ҳуқуқий сиёсат ва ҳуқуқий тизимнинг модернизациялашуви. - Т., 2007. (Tadjixanov B.U. Legal policy and modernization of the legal system. - T., 2007)

3. Исламов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси - Т., 2007. (Islamov Z.M. Theory of state and law. - T., 2007)

4. Горшенев В.М. Теория юридического процесса - Харьков, 1985. (Gorshenev V.M. Theory of legal process. - Kharkov, 1985)

5. Одилқориев Х.Т. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик. - Тошкент. 2018. (Odilqoriev X.T. Theory of state and law. Textbook. - Tashkent. 2018).

6. Пулатова Н.С. Ҳуқуқий тартибга солиш механизмида суд ҳужжатларининг роли (назарий-ҳуқуқий масалалар). Юрид. фан. номз. дис. ... автореф. - Т., 2011. (Pulatova N.S. The role of judicial documents in the mechanism of legal regulation (theoretical and legal issues): Author. diss. ... candidate of jurisprudence. - T., 2011)

7. Мухамедов Ў.Х. Ўзбекистон Республикасида қонунчиликни тизимлаштиришнинг назарий ва амалий муаммолари: Юрид. фан. докт. дисс. ... автореф. - Т., 2010. (Muxamedov U.X. Theoretical and practical problems of systematization of legislation in the Republic of Uzbekistan: Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Law. - T., 2010)

8. Жавлиев Н. Ҳозирги замон ҳуқуқни тушуниш муаммолари. - Т., 2008. (Javliev N. Problems of understanding modern law. - T., 2008)

9. Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 январдаги ПФ-5618-сонли Фармони / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. (On radical improvement of the system of raising legal awareness and legal culture in society. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 9, 2019/ National database of legislation)

10. Маматов Х.Т. Ҳуқуқий маданият ва Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини шаклланиш муаммолари. Юрид. фан. докт. дисс. ... автореф. - Т.: 2011. (Mamatov X.T. Problems of legal culture and the formation of civil society in Uzbekistan. fan. doct. diss. abstracts. - T.: 2011)